

Оксана Моркляник¹, Христина Паляниця²

Національний університет «Львівська політехніка», Львів

¹ д-р арх., доцент кафедри архітектурного проектування,

e-mail: oksana.i.morklianyk@lpnu.ua

orcid: 0000-0001-9096-8098

² студентка кафедри архітектурного проектування,

e-mail: khrystyna.palianytsia.ar.2019@lpnu.ua

orcid: 0000-0003-3442-850X

МОДЕЛЬ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БАГАТОФУНКЦІЙНОГО РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

© Моркляник О., Паляниця Х., 2023

<https://doi.org/10.23939/sa2023.02.130>

Війна з росією, що триває з 2014 року, стала індикатором відсутності спеціалізованих багатофункційних реабілітаційних центрів для військовослужбовців. Тематика формування таких закладів в Україні є особливо актуальною. У статті здійснено огляд науково-теоретичних досліджень, присвячених розвитку реабілітації військовослужбовців в Україні та за кордоном. Простежено світовий досвід проектування реабілітаційних центрів для військових-учасників бойових дій та окреслено чинники впливу на формування таких об'єктів.

Специфіка функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру передбачає виконання обґрунтованих дій для забезпечення цілісності об'єкта в цілому. На підставі аналізу потреб військовослужбовців сформульовано цілі проекту, а відтак і набір необхідних функціональних блоків з урахуванням особливостей архітектурно-планувальної організації реабілітаційного центру. Така особливість залежить від ідеї спеціалізованого реабілітаційного центру, а саме забезпечення комплексної реабілітації в просторі одного об'єкта: медичної, фізичної, психологічної, соціальної та військово-професійної.

Ключові слова: функціональна організація, багатофункційний реабілітаційний центр для військовослужбовців, багатофункційність, комплексна реабілітація.

Постановка проблеми

Російсько-українська війна розпочалась навесні 2014 р. і на цей час триває вже 10-й рік. Відтоді тисячі громадян України стали на захист свободи держави і ціною власного життя боронять її. На жаль, кількість військовослужбовців, які отримують поранення на фронті різного ступеня важкості, з кожним днем зростає. Окрім якісної медичної допомоги, вони потребують подальшої комплексної реабілітації для відновлення життєвих функцій та можливості повноцінної інтеграції в суспільство.

Необхідність розробки та реалізації нових проєктів багатофункційних реабілітаційних центрів є актуальною проблемою та важливим соціальним завданням в контексті сьогодення, оскільки більшість існуючих реабілітаційних закладів не спеціалізуються на відновленні фізичного та психологічного здоров'я саме військовослужбовців. Застосування *принципу багатофункційності* в проєктуванні реабілітаційного центру для військовослужбовців є можливістю реалізації всіх аспектів відновлення здоров'я захисника: медичного, фізичного, психологічного, соціального та військово-професійного. Такий підхід є комплексним рішенням в сучасних умовах дефіциту території міста для нового будівництва, значної щільності забудови, високих цін на земельні ділянки та постійного зростання транспортного навантаження. Інтеграція раціонального розподілу та оптимального поєднання функцій з метою найкращого функціонування *реабілітаційного центру для військовослужбовців* є актуальним науково-теоретичним завданням в сучасному контексті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблема формування багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців потребує комплексного підходу, що передбачає аналіз досліджень в різних галузях знань. В час російсько-української війни проблема реабілітації військовослужбовців є надактуальною, проте кількість наукових досліджень щодо особливостей функціональної організації закладів є незначною. Здебільшого наявні публікації стосуються реабілітації як медичного та соціально-психологічного процесу. До того ж, на сьогодні відсутні норми проєктування для створення реабілітаційних центрів для військовослужбовців, які б відображали специфіку таких закладів та чинників впливу на їх формування.

Аналіз розвитку системи реабілітації військовослужбовців в Україні, особливості та проблеми її організації від початку російсько-української війни у 2014 р. та теперішній стан реабілітації захисників в умовах повномасштабної війни висвітлені у книзі “Реабілітація військовослужбовців в Україні...” (Реабілітація військовослужбовців в Україні. Загальні проблеми та особливості організації під час воєнного стану, 2022). У праці висвітлено положення Воєнно-медичної доктрини України, прийнятої у 2018 р., яка змінила вектор розвитку реабілітації учасників бойових дій. Роль державних органів в процесі відновлення здоров'я військових, наявність фінансування та благодійних проєктів з реабілітації проаналізовано у дослідженні “Гарантована психологічна допомога..” (Якимець, Печиборщ, Вороненко, Якимець, Печиборщ, Никоненко, Слабкий, 2023).

У дослідженні С. В. Базарного визначено ключові напрями реабілітації учасників бойових дій, наголошено на соціальному факторі в процесі відновлення здоров'я та сформульовано специфіку військового середовища як соціального колективу (Базарний, 2020). Автор розглядає медичну, фізичну, психологічну та військово-професійну реабілітації як складові соціального відновлення, визначає ключові завдання психологічної реабілітації військовослужбовців та засоби їх розв'язання – психологічні, медико-біологічні та організаційно-педагогічні.

Основні завдання центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців окреслено у роботі А. П. Чапляка та ін. (Чапляк, Романів, Надь, 2018). Зокрема, акцентовано на важливості участі організаційних структур – органів охорони здоров'я, центрів зайнятості, соціального захисту, ветеранських спілок у розробці цілісної моделі соціальної адаптації військовослужбовців та формуванні реабілітаційних просторів.

Дослідження психологічної складової реабілітації висвітлено у працях М. І. Кулакевича (Кулакевич, 2022), С. В. Базарного (Базарний, 2020), Р. П. Попелюшка (Попелюшко, 2015). Автори наголошують на послідовності психологічної реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій та пропонують використання сучасних нестандартних психотерапевтичних методик, зокрема бібліотерапії, естетотерапії, музикотерапії, глинотерапії, іпотерапії, каністерапії, таласотерапії, що в комбінації з традиційними методами дозволять досягти позитивного ефекту в процесі відновлення

психологічного здоров'я захисників та їх інтеграції в суспільство. У дослідженні М. І. Кулакевича (Кулакевич, 2022) описано вплив природного та створеного людиною садово-паркового ландшафту на психоемоційний стан військовослужбовців, зазначено важливість природної колористики та елементів рослинності у ландшафтотерапії як методу лікування (Кулакевич, 2022). Автор виділяє декомпресію як первинний етап соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців, що передбачає діагностування та психоемоційне розвантаження, відновлення відчуття безпеки особистості.

Окремо варто виділити закордонні дослідження, присвячені розвитку реабілітації військовослужбовців. Зокрема, у праці Sayer N. A. та ін. на прикладі США проаналізовано статистику потреб військовослужбовців у реабілітаційних заходах залежно від одержаних поранень на фронті (Sayer, Cifu, McNamee, Chiros, Sigford, Scott, Lew, 2009). Зроблено висновок, що найбільше допомоги потребують воїни з посттравматичним стресовим розладом (далі в тексті ПТСР), травмами головного мозку та пораненням кінцівок.

У книзі Vergill R. висвітлено розвиток реабілітації військовослужбовців США в розрізі історичних подій – війн та збройних конфліктів від середини XIX ст. і дотепер (Verville, 2009). Автор аналізує вдосконалення системи й методів надання допомоги бійцям та чинники, що стали рушієм прогресу військової медицини на території США.

На основі досвіду військовослужбовців України, США, Ізраїлю у праці О. М. Соколової та ін. (Соколова, Васюк, Радиш, 2015) наголошено на важливості впливу ПТСР не лише на військовослужбовця, а й на його близьке оточення. Автори окреслюють фактори вразливості, що збільшують ймовірність розвитку ПТСР, пропонують шляхи допомоги захисникам у подоланні цієї проблеми.

Огляд американського досвіду проєктування реабілітаційних центрів для учасників бойових дій здійснено у роботі А. Й. Пекера, В. О. Голубова (Пекер, Голубов, 2021). У праці визначено особливості та цілі проєктування реабілітаційних центрів на території США, наведений зразок функціональної організації на прикладі сучасного центру відновлення для ветеранів в Пало-Альто.

Всебічним та найбільш комплексним дослідженням реабілітації військовослужбовців на цей час є монографія Ю. Л. Бриндікова (Бриндіков, 2018). У праці охарактеризовано основні напрями реабілітації – медичний, фізичний, психологічний, соціальний, педагогічний; розглянуто основні теоретичні і практичні методи відновлення здоров'я захисників та представлено потенціал розвитку спеціалізованих реабілітаційних центрів в Україні. Автор формулює мету реабілітаційних заходів – відновлення здоров'я, психоемоційного стану і працездатності військовослужбовців, та пропонує впровадження сучасних методів терапії, обґрунтовуючи їх ефективність. У роботі визначено важливість безперервності реабілітаційних дій на прикладі прогресивної системи США та досвіду організації реабілітації військовослужбовців в країнах Європи та Ізраїлю. Ю.Л. Бриндіков пропонує методику проєктування реабілітаційного простору, розподілену на чотири рівні надання допомоги бійцям, що передбачає створення багатофункційного терапевтичного середовища для комплексної реабілітації (Бриндіков, 2018).

Мета статті

На підставі аналізу наукових досліджень виявити специфіку функціональної організації багатofункційних реабілітаційних центрів для військовослужбовців-учасників бойових дій.

Виклад основного матеріалу

Російсько-українська війна, що розпочалась навесні 2014 р., стала індикатором проблем у тогочасній системі військової реабілітації України, а саме реабілітації учасників бойових дій. Недостатня кількість реабілітаційних центрів, відсутність чіткої координації військових та цивільних медичних закладів України, брак автомобільних та авіаційних засобів військової медицини – це той перелік

проблем, з якими стикнулись українські захисники. Лише у 2018 р. було зроблено вагомий крок у вдосконаленні військової медицини – прийнято Воєнно-медичну доктрину України. В цьому документі було визначено мету, принципи, організаційні основи системи військової охорони здоров'я, повноваження та відповідальність за її реалізацію, фінансове та ресурсне забезпечення, науковий супровід військової охорони здоров'я, вирішення проблем військової медицини (Реабілітація військовослужбовців в Україні. Загальні проблеми та особливості організації під час воєнного стану, 2022). Відтак, відповідно до вимог Воєнно-медичної доктрини 31 жовтня 2018 р., за наказом Міністерства оборони України здійснено перехід військової медицини України на стандарти медичного забезпечення військ НАТО. Це стало новим кроком до усвідомлення важливості військово-медичної галузі, і зокрема системи реабілітації як однієї з ключових галузей реформування оборонного сектора.

Одним із напрямів вдосконалення системи військової медицини є розробка ефективних методів лікування та реабілітації поранених військовослужбовців та ветеранів, що реалізовується через створення спеціалізованих багатofункційних реабілітаційних центрів для учасників бойових дій. Турбота про майбутнє захисників насамперед є пошаною до їхньої служби та особистої жертвовності, що відбулась через пріоритезацію державних інтересів щодо приватних. Реабілітація військовослужбовців має забезпечити комплексне відновлення здоров'я військового, що передбачає медичну, фізичну, психологічну, соціальну та військово-професійну складові. Перед архітектором постає завдання сформуванню концепцію багатofункційного простору з окремими функціональними блоками для кожної складової реабілітації, об'єднуючи їх спільним комунікативно-рекреаційним ядром для забезпечення функціонального зв'язку між різними частинами архітектурно-планувальної структури будівлі.

Комбінування складових реабілітації в одному об'єкті сприяє його гнучкості та просторовій адаптивності, у разі зміни соціальної потреби в реабілітації військових. Сьогодні, окрім військовослужбовців, ПТСР фіксують у людей з прифронтових районів, у сім'ях захисників; фізичні поранення стали масовим явищем внаслідок повітряних атак рф. Архітектор отримує складний виклик – розробити середовище реабілітації, яке спеціалізуватиметься на відновленні здоров'я військовослужбовців, а надалі може бути трансформоване відповідно до потреб суспільства. Такий підхід забезпечить ефективність, рентабельність та суспільну цінність об'єкта.

Аналіз прикладів світового досвіду багатofункційних реабілітаційних центрів

Реабілітація учасників бойових дій у державах з потужною системою оборони є важливим соціальним завданням та виявом пошани до ветеранів, про що свідчить приклад європейських країн, США та Ізраїлю. У США реабілітація військовослужбовців розвивається вже понад століття. Протягом цього часу досліджено потреби ветеранів, сформовано комплекс реабілітаційних методів, визначено напрями відновлення здоров'я військових (Verville, 2009).

Після війни у В'єтнамі уряд США ініціював створення системи з центрів підтримки ветеранів в кожному місті з метою надання психологічної допомоги військовослужбовцям та їхнім сім'ям, а також сприяння у подальшому працевлаштуванні ветеранів або їхньої перекваліфікації (Хоменко, Гуменюк, Король, Цема, Михайлуков, Майданюк, Тертишний, Попова, 2021). Сьогодні система реабілітації військовослужбовців у США успішно функціонує. Міністерство у справах ветеранів США займається спорудженням нових та реконструкцією існуючих реабілітаційних центрів, організовуючи тендери та архітектурні конкурси, фінансуючи проектні роботи та будівництво.

Основним правилом у процесі проектування реабілітаційних центрів для ветеранів у США є індивідуальний проектний підхід з врахуванням кліматичних, місцевих та містобудівних умов, створення відкритого простору функціональних зон сприяння соціальної активності відвідувачів (Пекар,

Голубов, 2021). Одним із таких прикладів є сучасний реабілітаційний центр для військових з політравмою та вадами зору при Міністерстві у справах ветеранів США (VAPA) у Пало-Альто, Каліфорнія. Завершений у 2020 р., центр був спроектований SmithGroup і The Design Partnership LLP (Department of Veterans Affairs, 2010). Простір будівлі сприяє руху маломобільних пацієнтів завдяки тактильності оздоблюваних матеріалів, що забезпечує навігацію та підсилення орієнтирів (U.S. Development of Veterans Affairs, 2014).

В Ізраїлі, як в державі що перебуває в стані збройного конфлікту, реабілітація військово-службовців впроваджена та апробована, як і в США. Одним із прикладів сучасного реабілітаційного центру для військових є комплекс в Беер-Шеві, спроектований архітектурною фірмою Kimmel-EshkolotArchitects і завершений в 2011 р.

Аналіз прикладів закордонного досвіду проектування сучасних реабілітаційних центрів для військовослужбовців свідчить про особливість таких закладів, що полягає у поєднанні клінічного лікування з фізичним та психологічним відновленням. Важливим аспектом, що сприяє постійному розвитку реабілітації військовослужбовців за кордоном, є підтримка держави через фінансування відповідними міністерствами розробки та реалізації проєктів реабілітаційних центрів.

Чинники формування багатофункційних реабілітаційних центрів для військовослужбовців

На формування концепції багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців впливає низка чинників, які можна розділити на кілька груп, зокрема архітектурно-містобудівні, композиційні, природо-кліматичні, соціальні-психологічні, економічні.

Архітектурно-містобудівні чинники полягають в обґрунтуванні розташування реабілітаційного центру в структурі міста, його безпосереднього взаємозв'язку з наявними центрами громадського обслуговування у визначених радіусах доступності; об'ємно-просторового вирішення будівлі, функціонального наповнення об'єкта та величині його типологічного ряду [16]. У процесі проектування у сформованому урбаністичному середовищі ключовим чинником є контекст певного середовища.

Композиційними чинниками реабілітаційного центру є сприйняття архітектурного об'єкта, що залежить від кута зору та відстані до нього; часово-просторовий хід за допомогою "кривої вражень" відображає ефект від побаченого навколишнього середовища; визначення композиційної структури обраної території проектування.

Природно-кліматичні чинники полягають в обґрунтуванні архітектурного рішення з врахуванням наявного ландшафту щодо форми будівлі для її гармонійного інтегрування в існуюче природне середовище або створення контрасту з ним. Клімат району ділянки впливає на конфігурацію будівлі, вибір типів конструкцій; рельєф задає особливості об'ємно-планувальної структури та формотворення об'єкта спеціалізованого реабілітаційного центру.

Соціально-психологічними чинниками, що впливають на формування реабілітаційного центру, є зростання кількості поранених військовослужбовців, необхідність психологічної допомоги воїнам з фізичними травмами та ПТСР; реінтеграція в соціум і професійну діяльність учасників бойових дій, розширення наявного спектра та форм надання реабілітаційної допомоги.

Наявність державних програм фінансування, проведення архітектурних конкурсів є *економічними чинниками*, які визначають запит на проектування реабілітаційних центрів для військовослужбовців, а надалі й тривалість реалізації таких проєктів, їх економічну доцільність, рентабельність та ефективність.

Аналіз чинників завершується виконанням *комплексної оцінки* умов проектування та розробленням первинної концепції реабілітаційного центру для військовослужбовців. На цьому етапі важливо визначити та врахувати особливості архітектурно-планувальної організації таких об'єктів,

що безпосередньо залежать від основної ідеї реабілітаційного центру – відновлення здоров'я, фізичного, психоемоційного стану і працездатності військовослужбовців-учасників бойових, їхня соціальна адаптація.

Виконання вимог щодо інклюзивності будівлі, розроблення тактильного та візуально виразного, ергономічного дизайну приміщень реабілітаційного центру забезпечує безбар'єрність та людиноцентричність будівлі центру. Якісна взаємодія функціональної, планувальної, просторової, комунікаційної та візуальної структур формує морфологію об'єкта. Зв'язок екстер'єру з інтер'єром та навколишнім середовищем здійснюється через вибір композиційних засобів, колористики, використання елементів озеленення в благоустрої та інтер'єрі будівлі. Дотримання будівельних норм у проєктуванні реабілітаційного центру, а особливо норм пожежної безпеки, є запорукою безпечного перебування відвідувачів у реабілітаційному центрі. Важливим аспектом є розмежування середовища реабілітаційного центру на приватний та спільний реабілітаційний простір композиційними засобами (Гнатюк, 2018).

Відтак можна сформулювати *особливості архітектурно-планувальної структури* у процесі проєктування багатofункційних реабілітаційних центрів, а саме: створення людиноцентричного адаптативного середовища з відкритим безбар'єрним доступом до усіх функціональних блоків та зв'язком з навколишнім ландшафтом.

Формування функціональних блоків реабілітаційного центру для військовослужбовців

У процесі проєктування реабілітаційного центру для військовослужбовців важливо окреслити основні потреби поранених захисників, ветеранів, сформулювати завдання проєкту, що надалі визначатиме перелік окремих функціональних блоків будівлі реабілітаційного центру.

Відповідно до опитування серед ветеранів та діючих військовослужбовців, 53,8 % з них в майбутньому потребує підтримки у зміцненні здоров'я. Аналіз статистичних даних періоду проведення АТО/ООС виявив, що поранені з ушкодженнями кінцівок становлять 56,7–62,6 % (Хоменко, Гуменюк, Король, Цема, Михайлуков, Майданюк, Тертишний, Попова, 2021). Ці показники свідчать про необхідність *медичної реабілітації*, що є первинною і важливою складовою відновлення здоров'я військового і передбачає комплекс діагностичних, лікувальних та профілактичних заходів для відновлення функціональних систем організму.

Частина військовослужбовців потребує комплексної госпітальної реабілітації, що полягає у важливості лікувального процесу в комплексі з фізичним та психологічним відновленням. Після травми, наслідком якої стало порушення опорно-рухового апарату або втрата кінцівки, необхідно забезпечити максимально можливе *відновлення фізичного стану* та працездатності військовослужбовця методами фізіотерапії – за допомогою роботизованих систем ходьби, екзоскелетів та роботорукавичок і надалі – фізичними вправами, механотерапією, гідрокінезіотерапією, масажем, плаванням, що в комплексі сприяють відновленню опорно-рухового апарату.

Військовослужбовець, що бере безпосередню участь у бойових діях, переживає сильний стрес, адже постійно ризикує власним життям та здоров'ям для захисту Батьківщини, є свідком поранення або загибелі бойових побратимів та цивільного населення. Такий досвід часто стає причиною психологічної травми або ПТСР. У цьому випадку захиснику потрібна фахова *психологічна допомога*. Військові рідко самі звертаються до психологів, оскільки не відчувають потрібного рівня довіри чи розуміння, як спілкуванні з бойовими товаришами (Соколова, Васюк, Радиш, 2015). Саме тому бійцям потрібна психологічна допомога від людей, які найкраще їх зрозуміють, тобто від професійних військових психологів, які брали безпосередню участь у бойових діях, ветеранів, людей, які пережили ПТСР, проте залишилися вмотивованими для навчання й подальшої допомоги військовослужбовцям.

На думку дослідників, окрім перебування в колі близьких людей, військовослужбовець потребує й інших методів *соціальної реабілітації*, зокрема естетотерапії, що передбачає апеляцію до органів чуття людини та сприйняття навколишнього середовища (Базарний, 2020). Бібліотерапія, що відбувається в процесі прочитання книг, допомагає активізувати мозок, покращує пам'ять, лікує від депресії та безсоння. Музикотерапія здійснюється через прослуховування музики або виконання музичних творів на інструментах, що знижує рівень тривоги, покращує координацію рухів та пам'ять. Ландшафтотерапія полягає у спостережанні за природою, перебуванні людини на свіжому повітрі в процесі прогулянки і чинить заспокійливий ефект, покращує естетичне сприйняття, оскільки найбільш сприятливими та заспокійливими для людського ока є кольори середньохвильового спектра – зелені відтінки, що переважають в природі (Попелюшко, 2015). Арт-терапія – це методика лікування та реабілітації за допомогою художньої творчості, що є ефективною при ПТСР та інших травмах, оскільки дає змогу самоідентифікації та реалізації через створення візуальних та об'ємних образів, зображення мрій та почуттів (Бриндіков, 2018). У процесі малювання чи скульптури активізується абстрактно-логічне та образне мислення, знижується рівень психологічної напруги та стресу.

Військово-професійна реабілітація та повернення військовослужбовця до нормального життя є завершальним етапом реабілітації, що полягає у відновленні професійних навичок захисника, якщо повернення до військової справи є неможливим, перекваліфікації, що потребує сприяння з боку служби зайнятості та військкомату (Чапляк, Романів, Надь, 2018).

Аналіз потреб діючих військовослужбовців та ветеранів визначає *основні цілі проекту* реабілітаційного центру для військовослужбовців, а саме (див. рисунок):

- медична реабілітація - для відновлення стану здоров'я військового за допомогою діагностики та лікування;
- фізична реабілітація - для функціонального відновлення організму військовослужбовця, що передбачає виконання фізичних вправ та механотерапію;

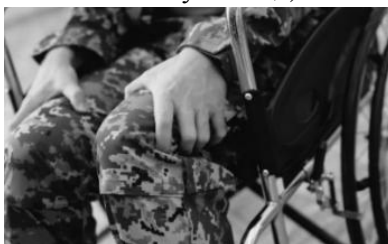
Медична реабілітація

(відновлення стану здоров'я
військовослужбовця)

Фізична реабілітація

(функціональне
відновлення організму війсь-
ковослужбовця)

СКЛАДОВІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Військово-професійна реабі-

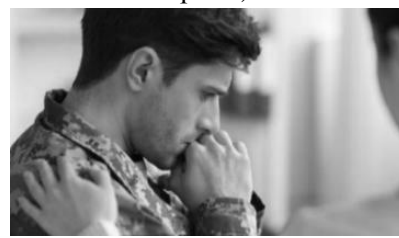
літація

(відновлення
професійних навичок)

Психологічна реабілітація

(подолання ПТСР та інших
травм)

Соціальна реабілітація

(інтеграції
військового в суспільство)

Ідея проекту багатofункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців

- психологічна реабілітація - для подолання ПТСР та відновлення соціальних зв'язків з оточенням методами психотерапії;
- соціальна реабілітація - для інтеграції військового в суспільство, відновлення його соціального статусу та здатності до суспільної діяльності;
- військово-професійна реабілітація - для відновлення професійних навичок у війську.

Отже, вищезазначений перелік необхідних функціональних блоків реабілітаційного центру для військовослужбовців задає необхідність формування концептуальної моделі багатофункційного об'єкта, що містить систему пов'язаних між собою просторів для різних видів комплексної реабілітації військовослужбовців. Спільним та основним ядром будівлі, що об'єднує окремі функціональні блоки та забезпечує цілісність внутрішнього середовища будівлі, є загальний комунікативно-рекреаційний простір, де відбувається перетин потоків відвідувачів.

Отже, простежується специфіка концепції формування функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру, де відбувається аналіз потреб військовослужбовців, формування окремих функціональних складових з урахуванням архітектурно-містобудівних, композиційних, природо-кліматичних, соціально-психологічних та економічних чинників.

Висновки

У контексті сучасних умов війни з рф питання створення сучасних реабілітаційних центрів для військовослужбовців є особливо актуальним. На жаль, більшість існуючих реабілітаційних установ та закладів охорони здоров'я в Україні не спеціалізуються на відновленні фізичного та психологічного здоров'я військовослужбовців-учасників бойових дій.

Проблема формування багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців потребує комплексного підходу, що передбачає опрацювання існуючих науково-теоретичних досліджень щодо особливостей функціональної організації центрів реабілітації для учасників бойових дій та соціально-психологічного аспекту відновлення здоров'я військовослужбовців. До того ж, на сьогодні немає чітких організаційних засад, що відображають специфіку формування спеціалізованих багатофункційних реабілітаційних центрів для військовослужбовців.

Основною особливістю сучасних реабілітаційних центрів для ветеранів війни за кордоном є поєднання клінічного лікування з фізичним та психологічним відновленням, що передбачає багатофункційне використання простору будівлі, яке в сучасних умовах дефіциту території міста, високих цін на земельні ділянки та постійного зростання транспортного навантаження є обґрунтованим та ефективним рішенням. Багатофункційність реабілітаційного центру для військовослужбовців сприяє його гнучкості та просторовій адаптивності, що забезпечує ефективність, довговічність, рентабельність та економічність об'єкта, його суспільну цінність в довгостроковій перспективі у разі зміни спеціалізації.

На формування багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців впливає низка чинників – архітектурно-містобудівних, композиційних, природо-кліматичних, соціально-психологічних та економічних, які необхідно враховувати в процесі розроблення первинної концепції реабілітаційного центру.

Специфіка функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру передбачає виконання послідовних обґрунтованих дій для забезпечення цілісності та інформативності структури об'єкта в цілому. Спершу відбувається аналіз потреб військовослужбовців, тоді формування цілей проекту, відтак формування окремих функціональних блоків з урахуванням особливостей архітектурно-планувальної організації таких об'єктів, що залежать від ідеї реабілітаційного центру – комплексної

реабілітації, а саме відновлення здоров'я, фізичного, психоемоційного стану і працездатності учасників бойових, їхня соціальна адаптація.

Виявлені особливості та послідовність формування функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців можуть бути основою для подальших науково-теоретичних досліджень щодо визначення векторів розвитку у сфері формування спеціалізованих реабілітаційних центрів для військовослужбовців України.

Бібліографія

Гнатюк Л. Р. (2018). Засоби дизайну у формуванні інтер'єру реабілітаційних центрів / Л. Р. Гнатюк, Ю. Шевель // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми сучасного дизайну". м. Київ, 20 квітня 2018, Київ: КНУТД, Том 2. С. 141–143.

Базарний С. В. (2020). Соціальна реабілітація військовослужбовців. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : [збірник]. – Одеса : Видавничий дім "Гельветика", Вип. 32. С. 152–157.

Бриндіков Ю.Л. (2018) Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи: монографія /Ю. Л. Бриндіков. – Хмельницький. 388 с.

Кулакевич М. І. (2022). Декомпресія учасників бойових дій: етапи, умови, психологічні техніки. Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах (1 грудня 2022 р.). Міністерство оборони України, Національний університет оборони України. Київ : НУОУ. С. 137–141.

Попелюшко Р. П. (2015). Особливості психологічної реабілітації учасників бойових дій засобами природничої рекреації / Р. П. Попелюшко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка. Київ, Т. XI : Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 13. – С. 198–207.

Пекер А. Й., Голубов В.О. (2021). Аналіз зарубіжного досвіду проектування реабілітаційних центрів для військовослужбовців. Архітектурний вісник КНУБА, Вип. 22–23. С. 46–52. DOI: <https://doi.org/10.32347/2519-8661.2021.22-23.46-5215>.

Реабілітація військовослужбовців в Україні. Загальні проблеми та особливості організації під час воєнного стану (2022). Київ. ВД "Професіонал", 406 с.

Соколова О. М., Васюк Н. О., Радиш Я. Ф. (2015). Реабілітація військовослужбовців: термінологія, класифікація, принципи та особливості (до проблеми державного регулювання реабілітації особового складу збройних сил України). Інвестиції: практика та досвід. № 23. С. 148–155.

Хоменко І. П., Гуменюк К. В., Король С. О., Цема Є. В., Михайлусов Р. М., Майданюк В. П., Тертишний С. В., Попова О. М. (2021). Визначення провідного виду уражень військовослужбовців у сучасних військових конфліктах. Хірургія вогнепальних поранень та бойової травми. Харківська хірургічна школа № 2(107). С. 128–133 DOI: <https://doi.org/10.37699/2308-7005.2.2021.23>

Чапляк А. П., Романів О. П., Надь Б. А. (2018). Основні напрямки реабілітації учасників бойових дій. Україна. Здоров'я нації. № 3/1(51). С. 59–61.

Якимець В. М., Печиборщ, В. П., Вороненко, В. В., Якимець, В. В., Печиборщ, О. В., Никоненко, А. В., & Слабкий, Г. О. (2023). Гарантована психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців – складова національної безпеки. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України, (3), 41–50. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.3.13435>

Department of Veterans Affairs. (2010). Office of Construction & facilities Management. Design guide. Mental health facilities. – 318 с.

Sayer N. A., Cifu D. X., McNamee S., Chiros C. E., Sigford B. J., Scott S, Lew H. L.(2009). Rehabilitation needs of combat-injured service members admitted to the VA Polytrauma Rehabilitation Centers: the role of PM&R in the care of wounded warriors. PM R;1(1):23–8. <https://doi.org/10.1016/j.pmrj.2008.10.003>

Verville R. (2009). War, politics, and philanthropy: the history of rehabilitation medicine. Baltimore: University Press of America. 290 с.

U.S. Development of Veterans Affairs. (2014). Office of Construction & facilities Management. PolytraumaRehabilitationCenterDesignGuide 12. c. 214-217 <https://doi.org/10.1002/9781118378168.ch4>
Zeidler E. H. (1983). Multi-use architecture in the urban context, Stuttgart.

References

Hnatyuk L. (2018). Design tools in the formation of the interior of rehabilitation centers / L. Hnatyuk, Yu. Shevel // Actual problems of modern design: a collection of materials of the International Scientific and Practical Conference (April 20, 2018, Kyiv): in 2 - Kyiv: KNUTD, Vol. 2. P. 141–142

Bazarny S. V. (2020). Social rehabilitation of military personnel. Scientific notes of the International Humanitarian University: [collection]. – Odesa: Helvetica Publishing House, Vol. 32. – P. 152–157.

Bryndikov Yu. L. (2018). Rehabilitation of military personnel participating in hostilities in the system of social services: theoretical and methodological foundations: monograph / Yu. L. Bryndikov. – Khmelnytskyi, 2018. – 388 p.

Kulakevich M. I. (2022). Decompression of combatants: stages, conditions, psychological techniques. Philosophical-sociological and psychological-pedagogical problems of preparing an individual to perform tasks in special conditions (December 1, 2022). Ministry of Defense of Ukraine, National University of Defense of Ukraine. Kyiv: NUOU, P. 137–141.

Popelyushko R.P. (2015). Peculiarities of psychological rehabilitation of combatants by means of natural recreation / R.P. Popelyushko // Actual problems of psychology: coll. of science pr. / Nats. Acad. ped. of Sciences of Ukraine, Institute of Psychol. named after H. S. Kostyuk. Kyiv, T. XI: Personality Psychology. Psychological assistance of the individual. Vol. 13. P. 198-207.

Peker A. Y., Golubov .O. (2021). Analysis of foreign experience in designing rehabilitation centers for military personnel. KNUBA architectural bulletin, Vol. 22–23. P. 46–52. DOI: <https://doi.org/10.32347/2519-8661.2021.22-23.46-5215>.

Rehabilitation of military personnel in Ukraine. General problems and peculiarities of the organization during martial law. (2022) Kyiv. VD “Professional”. 406 p.

Sokolova O. M., Vasyuk N. O., Radysh Y. F. (2015). Rehabilitation of military personnel: terminology, classification, principles and features (to the problem of state regulation of rehabilitation of personnel of the armed forces of Ukraine). Investments: practice and experience. No.. 23. P. 148–155.

Khomenko I. P., Gumenyuk K. V., Korol S. O., Tsema E. V., Mykhailosov R. M., Maidanyuk V. P., Tertyshnyi S. V., Popova O. M. (2021). Definition the leading type of damage to servicemen in modern military conflicts. Surgery of gunshot wounds and combat trauma. Kharkiv Surgical School No.. 2(107). P. 128–133 DOI: <https://doi.org/10.37699/2308-7005.2.2021.23>

Chaplyak A. P., Romaniv O. P., Nagy B. A. (2018). Main areas of rehabilitation of combatants. Ukraine. The health of the nation. No.. 3/1(51). P. 59–61.

Yakimets V. M., Pechyborshch, V. P., Voronenko, V. V., Yakimets, V. V., Pechyborshch, O. V., Nikonenko, A. V., & Slabky, G. O. (2023). Guaranteed psychological assistance and rehabilitation of servicemen is a component of national security. Bulletin of social hygiene and health care organizations of Ukraine, (3), 41–50. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.3.13435>

Department of Veterans Affairs. (2010). Office of Construction & facilities Management. Design guide. Mental health facilities. 318 p.

Sayer N. A., Cifu D. X., McNamee S., Chiros C. E., Sigford B. J., Scott S, Lew H. L. (2009). Rehabilitation needs of combat-injured service members admitted to the VA Polytrauma Rehabilitation Centers: the role of PM&R in the care of wounded warriors. PM R, 1(1):23–8. <https://doi.org/10.1016/j.pmrj.2008.10.003>

Verville R. (2009). War, politics, and philanthropy: the history of rehabilitation medicine. Baltimore: University Press of America; 290 c.

U.S. Development of Veterans Affairs. (2014). Office of Construction & facilities Management. PolytraumaRehabilitationCenterDesignGuide 12. c. 214-217 <https://doi.org/10.1002/9781118378168.ch4>

Zeidler E. H. (1983). Multi-use architecture in the urban context, Stuttgart.

Oksana Morklyanyk¹, Khrystyna Palianytsia²*Lviv Polytechnic National University, Lviv*¹ *Sc.D. of Architecture, associate professor of the Department "Architectural Design"*

e-mail: oksana.i.morklianyk@lpnu.ua

orcid: 0000-0001-9096-8098

² *Student of the Department "Architectural Design"*

e-mail: khrystyna.palianytsia.ar.2019@lpnu.ua

orcid: 0000-0003-3442-850X

**MODEL OF THE FUNCTIONAL ORGANIZATION OF
THE POLY-FUNCTIONAL REHABILITATION CENTER
FOR MILITARY PERSONNEL**

© Morklyanyk O., Palianytsia Kh., 2023

The war with Russia, which has been ongoing since 2014, has become an indicator of the lack of specialized mixed-used rehabilitation centers for military personnel. The issue of the formation of such institutions in Ukraine is particularly relevant. The article reviews scientific and theoretical research devoted to the development of rehabilitation of military personnel in Ukraine and abroad. The world experience of designing rehabilitation centers for military personnel- participants in hostilities was analyzed and the influencing factors on the formation of such facilities were outlined.

The specificity of the functional organization of the mixed-used rehabilitation center involves the implementation of justified actions to ensure the integrity of the object as a whole. Based on the analysis of the needs of servicemen, the goals of the project were formulated, as well as the set of necessary functional blocks, taking into account the peculiarities of the architectural and planning organization of the rehabilitation center. Such a feature, in turn, depends on the idea of a specialized rehabilitation center, namely the provision of complex rehabilitation in the space of one facility: medical, physical, psychological, social, and military-professional.

Key words: functional organization, mixed-used rehabilitation center for military personnel, mixed-using, complex rehabilitation.